

ÜRMÖSI EGYHÁZKÖZSÉGÜNK TÖRTÉNETÉBŐL

Ürmös ott fekszik az Oltvize bal partján, abban a 45 fokos könyök-törésben, melyet a folyó — addigi dél—észak irányú folyását Ágostonfalvánál kelet—nyugatira váltva — alkot.

Azok a forrásmunkák, melyeket elérhettem, nagyon kevés eligazítást adnak Ürmösről. Orbán Balázs nagy művében pár sornyi adatot közöl csupán. Uzoni Fosztó kéziratos egyháztörténetében talált feljegyzés szerint az ürmösi unitaria ecclesiát Nagyteremi Sükösd György alapította, kinek 1631-ben kelt testamentum-leveléből kitűnik, hogy Ürmösön már sok éve virágzik az „unitaria religia“. Ez a munka említi azt is, hogy 1639-ben a csikszentmártoni (Nyárádszentmárton) zsinaton válóper ügyben szó esik Ürmösi György unitárius papról.

Az utóbbi 200 esztendőről megbízható források, az egyházközség jegyzőkönyvei, állanak rendelkezésre, melyek segítségével 1770-től végigjárható máig a történelmi út.

Öregeink közt elevenen él az a hagyomány, hogy Ürmöst I. Rákóczi György fejedelem adományozta, hűséges udvari szolgálatai jutalmazásaképpen, 1642-ben Maurer Mihálynak, kinek felesége Petrichevich Horváth Mária volt.

Az említett jegyzőkönyvek tanúsága szerint tényleg ez a Szepeségből beszármazott Maurer család volt Ürmös földesura, illetve az egyházközség patrónusa, egészen a jobbágyfelszabadulásig.

Az ürmösi Maurereket Ferencz József Unitárius Kis Tükör c. művében „a között a 8 főúri család között említi, amelyek a nehéz 300 esztendő“ alatt is megmaradtak unitáriusoknak. E család egyes ágai, beházasodás következtében, kiváltak egyházunkból. Unitárius tagjai, mint világi vezetők, az egyházkör megszervezésétől (1665) a Felső-fehéri Egyházkör felügyelőség gondnoki tisztében egymást követték. Egyházi főgondnokaik sorában is több ürmösi Maurer szerepel: Sámuel 1771—86; László 1786—89.

Annak az Ürmösnek, melyet 1770-től máig jegyzőkönyveinkben végigkísértem, lelki arcán találtam meg néhány erős jellemző vonást: hűség, nyers erő, életrevalóság, növekedés, építés.

*

Az egyházközséget alkotó 330 családnak 33%-a vegyes felekezetű. A vegyes felekezetű család: alkalom a felekezetközi békés együttélésre. Ennek sok szép példáját látjuk a községben.

Ahogy az egyházközség nőtt, lelkészeinek Ürmösön töltött szolgálati ideje is nyúlt. Az 1639—1972 közötti 333 esztendő alatt 18 lelkésze volt az egyházközségnek. Az első időszakban (1639—1768) 10 lelkész átlag 5 és fél évet szolgált; közülök egy sem ment innen nyugdíjba, egy sincs az egyházközség temetőjébe temetve. A második időszakban (1768—1972) 8 lelkész átlag 25 évet szolgált; Gálfalvi István 56 évet, Kisgyörgy Simon 44-et, Osváth Gábor 31-et. A 8 közül 6 innen ment nyugdíjba, illetve itt halt meg és itt van eltemetve.

Amilyen kicsi település lehetett Ürmös valamikor a reformáció előtt, olyan kicsi lehetett temploma is, mikor megépült a település szívében, erre a kicsi dombocskára. Kicsi katolikus kápolna volt, nem volt tornya, nem voltak harangjai, sem karzatai, sem orgonája; Miklósvár filiája lehetett.

Jegyzőkönyveink gondosan végigkísérik az eredeti kicsi imaháznak a mai templommá növeését.

Az első növelők: az építő patrónusok. Az első jegyzőkönyvet is ők adják: „Az Ürmösi Unitaria Ecclesia jegyzőkönyve, mellyet Istenéhez, Jézus Krisztusához és SzEcclesiájához való buzgó szeretetiből s kegyes indulattyából önként készítettett maga különös költségin Tekéntetes Nemzetes Maurer László Ur, világi élete Párjával, Tekéntetes Nemzetes Simény Anna Aszszonnyal edgyütt, az Ezer Hétszáz Hetvenedik Esztendőben Szt.György Havában.“

A templom növekedésére vonatkozó első feljegyzés így hangzik: „Anno 1787. Diebus Aprilis, hozá fogatván Mlgs Maurer László Curátor Ur az Ürmösi Templomnak restauratiojához, tehát a Templomnak a Papság háza felöll való részit egészen kitsin boltozattyával edgyütt lerontván meghosszabbította egy egész Nimet öllel, ugyanazon részit a Templomnak kiszélesítette fél Nimet ölig, hogy tudniillik egyarányu szélességü lenne a Templom mindenfelé egészen (mivel az előtt az ajtón alóll felöll, az erdő, vagy Torony felöll volt szélesebb fél öllel)... A Templomban a Predokálló Széket a maga különös költségin építette Ürmösi Györö János Egyházfi. A Chorust, vagy a Paraszt ifjuság Templomban való helyét, melyet parasztosan hivnak Karnak, építette az Ürmösi Unitárius Ifjuság a Pappal Kús-György Simonnal edgyütt, esvén minden Személyre egy-egy Mforint és 18 Magyar forintokért rakta fel Sáfrányi Ferenc Kőmives Pallér a Chorust, melly mais elég tisztességes, láthattya akinek szeme van. Not. a Pap tette ki leg először az egy magyar forintot s ugy annak utánna az ifjuság egy-egy for.“

E feljegyzésből kitűnik, hogy az építésre lelkesült patrónus Kús-György Simon lelkészben és Györö János egyházfiban méltó segítőtságot talált magának. Györö János 33 évig viselte az egyháziúti tisztet (1748—1781), és minden esztendőben épített valamit „a maga különös költségin“. Gondnokról egészen 1828-ig nem beszél a régi jegyzőkönyv.

„Anno 1812 Diebus Augusti Méltóságos Inspector Curator Maurer Sándor Ur Istenéhez vonzó buzgó indulattyából, maga tulajdon költségin, a földingás mián egybe hasadozott és romlásra indult kőfalait a Templomnak hosszú vasrudakkal egybefoglaltatta és csaknem erősebbé tétette, mind volt annak előtte.“ Kiss István ebben az esztendőben kezdte lelkési szolgálatát Ürmösön.

Maurer Sándor ebben az időben felügyelő gondnok volt. Felesége, Petrichevich Horváth Susanna, buzgóságban méltó párja a férjének. Ő készíttette templomunk szószerk-koronáját 1797-ben; varrta azt a szép, lenge, arany úri-hímzéssel ékített úrvacsorai terítőt 1805-ben, melyet, mint áldozatos élete emlékét, féltve őrzünk klenodiumaink között. A templom első húzószíjas orgonája szintén az ő ajándéka, 1816-ban vásárolta Bodfalván 300 forintért.

A templomjavítást Nágó István alsórákosi mesterember végezte 2000 forintért.

1859-ben a templom boltozatját ismét földrengés károsítja.

A jobbágyfelszabadulás után vagyunk; nincsenek „a maguk különös költségén” építő patrónusok.

Ürmös közben felnőtt a terhek közösségi hordozásához. A letűntek helyébe méltó előjárókat állít magából. Gálfalvi István a lelkész 1834 óta. Ő vezette át a gyülekezetet a patrónus világból a szabadfelelős egyházközségi életbe. Ez a próba megmutatja, mit épített 25 év alatt az ürmösi unitárius lelkekben. 1860-ban méltó munkatársakat talál maga mellé és tart maga mellett szolgálati ideje végéig: Erdő Mihály gondnok, Szász János egyházi; előbbi 14, utóbbi 17 évig viselte tisztét. 1863-ban hozzáfognak a templom általános rendbehozatalához, befogadóképességének bővítéséhez. Lebontják a templom nehéz kőboltozatát és a kőkarzatot. A mennyezetet a mai könnyű faboltozattal borítják, s a lebontott anyagból a templom két végébe 2 kőkarzatot építenek. A munka — közbeesett szűk esztendőök miatt — évekre elhúzódik. 1863-ban közadakozásból hat font híján 5 mázsás harangot öntetnek. Ez a mi mai nagyharangunk. 1871-ben újrifestik a templomi padokat; a cinteremre két kaput állítanak, az északit Szász János egyházi és felesége, Győrő Anna, a maguk költségén 21 forintért. A templom környékének a kiképzését is beindítja Szász János: 1870-ben gesztenyefákat és akácfákat vásárol és ültet a templom köré és a hozzá vezető út két oldalára. A valláserkölcsei élet szintjének emelésére is gondolnak. A vadházasságokat számba veszik, s a feleket az esperesi vizsgálószerk elé idézik. Iskolaszéket alakítanak.

1880-ban Nagy József brassói orgonamestertől megvásárolják ma is használatban lévő orgonánkat, és elhelyezik a keleti karzatra; gondnok Bódi Mihály és egyházi Bódi András.

1898-ban Gyerő János gondnokságában, Gyerő János és Nagy György egyháziak idejében nagy munkához fognak. Az egész templomot egy méterrel feltöltik és újrapadolják. Kibontják a templom déli falát, és hozzáépítik a ma is „kieresztés”-nek nevezett részt. Lebontják a kőkarzatokat, fából megépítik a mai kettőt a templom keleti és nyugati végébe, és az orgonát áthelyeztetik mai helyére. Új padokat, ajtókat, ablakokat csináltatnak. Ebben az időben Deák Miklós volt a lelkész.

A templom befogadóképessége utoljára 1965-ben, a harmadik karzattal bővül. Bódi János afia építette a világháborúban odavesztett fia emlékére.

A századforduló óta a templom belső szépítése és környékének kiképzése képezte a gyülekezet gondját. Erről majd később esik szó.

•

Az első torony 1724-ben épült valamelyik patrónus jóvoltából, fából, zsindellyel fedve: „Anno 1777 Diebus Apr a Tornytot újjólag sendelyeztette Győrő János.”

„Az 1820-ik esztendőben Április és Május holnapjaiban Ürmösi Mltgs Kapitány Maurer László Ur, a már szarvazattyában elrongyolódott Ürmösi Unitaria Ecclesia Tornytát, Istenhez viseltető tiszteletből és

vallásához vonszó buzgóságából kőfalában két német ölet emelvén felyebb, újólag szarvaztatta s cseréppel befedettette, melyre az Ecclesia egyebb költséget nem tett, hanem tsak a Mester emberek mellé kívántató munkásokat álitotta ki maga kebeléből; ami pénzbe kerülendő vala és a Mester emberek intertentzioját is mind a fen tisztelt Natságos Ur álotta ki és tsupán tsak az egy gomb rajta, mellynek szárán kívül gombja 57 kupás, áll a tsillagba járó vasrudakkal együtt 100 Rhforintba és egy köből tiszta buzába.“ Curator Bódi György, lelkész Kis István.

1898-ban, a templom bővítése alkalmával a torony fedelét mai formájára átépítették, bádoggal fedték és villámhárítóval látták el.

A 1827. évi püspöki vizsgálat jegyzőkönyvében szó van Maurer Mihály 1683-ban kelt testamentum-leveléről, mely szerint említett Maurer Mihály két harangot, melyeket a törököktől zsákmányolt, olyan kikötéssel adja az „Ürmösi Unitaria Ecclesiának“, hogyha megmaradnak unitárius vallásukban, az övék legyen, ha fiaik vagy a falu akár jóakarattjukból, akár kényszerítésből más vallásra térnének, az unitárius püspök a harangokat oda vitethesse, ahova akarja. Sem fiai, sem a falu nem lett hűtlen, de a harangok vagy használhatatlanná váltak, vagy kicsik voltak, mert az adományozó utódai: Ferenc, Gábor, István és József beolvasztatták abba a harangba, melyet ők adtak az eklézsiának. Ezt viszont 1868-ban beleöntötték abba a nagyharangba, melyet közadakozásból szereztek. Ez az egyházközség mai nagyharangja.

A templomkert kőkerítéséről a következő feljegyzést idézem: „Az 1821-ik Esztendőben Szent Istvány Havában Inspector Curator Mlgs Maurer Sándor Ur a Czinterem kerítését kőfalba vette a Papi és Mesteri Jóság felől való részen, mellybe az Ecclesiának tsupán tsak a Mester emberek mellé megkívántató munkások kiállítására jött belé, egyéb költségek mind a tisztelt Mlgs Ur Istenéhez és vallásához való buzgósága tiszta áldozattya, fizetvén minden öl kőfal felrakásáért 2 Rhforintot“. Erdő András volt akkor a kurátor.

1828-ig a kántor harangozott, amiért külön harangozói kévéket kapott a hívektől. „1828-ban a czinteremkapun kívül veres cseréppel fedett kőház készült a harangozó számára, amidőn is a hajnali és déli harangozás béhozattatott és felállítatott ezen SzEcclában, Erdő György Curatorsága alatt, által adván a Mester a templomi harangozásért a harangozó kévéket, a déli és hajnali harangozásért minden Márkás gazda ígért egy terü fát a harangozónak, melyért orgona szíjját huzni, templomot seperni, czintermet tsinosan tartani tartozik.“ Sükei József a mester (1812—1852). A jeleni harangozói lakás és tanácsterem Nagy István gondnoksága alatt épült (1903—1906).

„1842. A harangozói házhoz egy fali óra vásároltatott Curator Erdő György által 10 mforint 80 pénzen.“

A belsőemberi lakások és melléképületek a 19. század végén épültek, Gálfalvi István, illetve Deák Miklós lelkész idejében.

*

A már többször említett 1827. évi püspöki látogatás jegyzőkönyve szerint az egyházközségnek akkor 18 darabból álló úrasztali készlete volt. Minden darabját a patrónus család tagjai adományozták. Ebből ma

már csak 5 van birtokunkban: a már említett aranyhímzések terítő mellett egy török keszkenő, Maurer László adománya 1790-ből, egy óntál 1762-ből, egy ónkancsó, Szolga Imre kapitány és Püspök Mária adománya és egy zöldmázás cserépkorsó.

A patrónus család utolsó adománya az a történelmi és iparművészeti értéket képviselő nyolcszögletű, talpas ezüst úrasztali kehely, melyet Maurer József egyházi tanácsos adományozott az egyházközségnek 1864-ben.

*

Századunk első felében, a két világháború nehéz árnyékában nincs erő nagyobb arányú építő munkára. Az egyházközség lélekszáma csökkent, anyagi gondjai fokozódtak.

A második világháború utáni idevonatkozó dokumentumok: jegyzőkönyvek, aranykönyvek tanulmányozása méltán igazolja, hogy az unokák az elődök nyomdokain járnak.

Ebben az időszakban inkább a templom belsejének és környékének a szépítése, otthonosabbá tétele, kiképzése tartja mozgásban a hívek kedvét, áldozatkészségét. Szinte évről évre támad valakinek a szívében ilyen irányú ötlet, mely a keblitanács és a gazdasági bizottság elé kerül, s ha egészséges, kialakul a megvalósítás módja.

Régen az orgonakarzatra a tornyon át volt a feljárata. 1934-ben ajtót vágnak kívül a torony fala mellett, kőlépcsőt hozzá Balázs János és felesége, Szász Kata rakat.

A második világháború után a konfirmáló növendékek megkezdik, a következő évek folytatják az úrasztali edénykészlet kiegészítését. A készletet teljessé tette a konfirmált ifjúság használatára adományozott két kis kehely. Az egyik 1953-ból való, és Ferenczy Géza egyházi főgondnok emlékét őrzi, a másikat Gál Gyuluka emlékére adományozták a szülei.

1955-ben az egyházközség fogadta és vendégül látta az egyházköri közgyűlést.

1956—1957-ben megtörtént a templomkert kikövezése.

1957—1958, felkészülés a templom általános javítására és annak végrehajtására.

Az 1961. évi konfirmációra népi mintás szószéktakarót és úrasztali terítőt hímezett, gyermekeik konfirmációja emlékére négy édesanya: Bódi Jánosné, Fekete Árpádné, Szócs Dávidné és Tóth Andrásné.

1962-ben fiuk, József emlékére szószéki és úrasztali terítőkészletet adományozott Nagy József és neje.

1963-ban a hívek adományából megvalósult a villanyvilágítás.

1965-ben cserefából, nagy munkával faragott, díszes csillárral lepte meg templomunkat Bódi György, Gyerő János, Ábel András és Ambrus János.

1966-ban betonlépcső épült a kieresztésbeli karzathoz.

1968-ban, a 400 éves évforduló alkalmából, 196 énekeskönyvet vettek a hívek templomi használatra.

1969-ben Ábel András a karzatra adományozott saját kezűleg faragott számtáblát.

Ugyanebben az évben ültette körül a temetőt 66 afia jegenyecsemetével.

1970-ben megtörtént a templomban a karzatelők és padelők népi mintás festése, mely 1972-ben jutott befejezéshez.

1971-ben Kovács Teréz szőszéki és úrasztali terítőkészletet adományozott a templomnak.

1970—1971 a felkészülés ideje volt templom és lakóépületek általános javítására.

1972-ben az általános javítások végrehajtása következett. A vállalkozás közben elkészült közhasználatra 8 asztal és 16 pad. Ugyanebben az évben készült a templomkert déli bejáratára a székelykapu. Mind a kapu, mind az asztalok tervezési, anyagelőkészítési és kiszabási munkáját Tóth Ernő gondnok végezte. A kapu mintáját ifj. Ágoston Béla tervezte és rajzolta elő, Boros Sándor és Ambrus János faragta ki. A kapuhoz is az anyagot a hívek adták. A templom és a lakóépületek javításához a hívek anyagot adtak és közmunkát végeztek. Az 1972. évi javítások végrehajtásánál a hívek hűségét és áldozatkészségét nagy értékű adomány, közmunka és pénzadomány igazolja.

1972-ben fogadta és vendégül látta Ürmös az egyházköri közgyűlést; anyagadománnyal, közmunkával járult hozzá sikeréhez.

A rendelkezésre álló források: jegyzőkönyvek 1770-től, aranykönyvünk pedig 1922-től kezdődőleg azt mutatják, hogy a patrónusok, amíg ők voltak a felelősek az egyházközség sorsáért, az ősök, mikor Isten jóvoltából ők vették át ezt a felelősséget, mint előljárók jó példával előljárva, a hűség, áldozatkészség és építés-növekedés útján vezették a gyülekezetet. És úgy látszik, hogy az ősi erények élnek az utódokban is.

LŐRINCZI LÁSZLÓ

SZÓSZÉK – ÚRASZTALA

MIT JELENT UNITÁRIUSNAK LENNI?

Mik 6, 9

Nagy örömmel és várakozással készültem a mai napra, hogy a romániai unitárius egyház központjának templomába beléphessek és erről a szószékről köszönthessem azokat, akik négy évszázad egymás után következő nemzedékeinek örökségeként az unitárius hitet fenntartották, ápolják, és életük alapjává teszik.

Mindenekelőtt megragadom az alkalmat, hogy kifejezésre juttassam hálámat és köszönetemet a meleg fogadtatásért és vendégszeretetért, amelyben részesítettek, s egyben köszöntsem püspöküket, Kovács Lajost, nemrég történt és kiérdemelt megválasztása alkalmából. De nem csupán személyes üdvözlétemet hozom e gyülekezetnek és az egyház híveinek, hanem tolmácsolom az észak-amerikai unitárius univerzalista egyház híveinek testvéri köszöntését is.

Észak-Amerika méreteihez képest, mi unitáriusok viszonylag kis közösséget alkotunk. De rendíthetetlen hittel és erős akarattal gyakoroljuk vallásunkat mindennapi életünkben azzal a szent céllal, hogy általa társadalmunk életét jobbra formáljuk. Az unitárius vallás országunk történetének alakulásában minden időben jelentős szerepet töltött be; hazám nagyon sok kiváló vezetője, a haladásért, a jó ügyéért küzdő magasrendű szellemisége. — köztük az Egyesült Államok öt elnöke — unitárius volt.

A romániai és az észak-amerikai unitáriusok között évszázados és szeretetkapcsolat áll fenn, s egy közös cél forraszt testvéri közösségbe: a lehető legteljesebben megélni vallásunkat és emberi hivatásunkat.

És ha ehhez hozzávesszük a személyes érintkezés formáit, az egymással való szentől szemben állást, az egymással való találkozást és beszélgetést, a közös kenyérnek a megtörését, boldogan állapíthatjuk meg, hogy a minket egymással összekötő kapocs valóban élő és szétbonthatatlan.

Kötelességemnek teszek eleget, amikor e helyről is köszönetet mondok mindazért, amit az unitárius egyház történelme folyamán ebben az országban megvalósított, és azért, amit a romániai unitárius egyház minden észak-amerikai unitárius életében jelentett a múltban és jelent ma is.

A mai ünnepnapon szeretnék néhány olyan gondolatnak kifejezést adni, amelyek a mai észak-amerikai unitárius vallásban központi sze-